

צֵעַר בְּעֵלֵי חַיִּים

נודע ביהודה

יורה דעה שאלה ט - י

מהדורא תנינא יא

מני. יש עוד כמה קצרות לחלק בין איסור שנעשה להקדש (א).
דברי הק' שמואל בן הגאון המחבר ז"ל

סימן י

בדבר צידת חיות לתענוג
ורין מכניס עצמו למקום סכנה לצורך ושלא לצורך

תשובה שלום להאי צורב, העוסק בחקי חורב, ה"ה כבוד
אהובי האלוף התורני מוה"ר גומפריכט אפנהיים י"ץ.

מכתבו קבלתי ואם איני מכירו ולא ידענא ליה אין

אשר בא לשאול שאלתו ומשמעי בלישנא דחכמתא
הני משיב לכל שאל. ושורש שאלתו איש אחד
אשר זכה השם בנחלה רחבה ויש לו כפרים וערות
אשר בהיערות תרמוש כל חימו יער אם מותר לו
ליך בעצמו לירות בקנה שריפה לזוד ליד או אם
אסור לישראל לעשות דבר זה אי משום זער בעלי
חיים אי משום כל תשחית ואי משום שנהגו בו
איסור זע"ח כמבואר בתוס' במסכת ע"ז דף י"א
והיינו בפסקי חוס' ובאו"ה כלל נ"ט סימן ל"ו כתב
בשם הרא"ש כל שיש בו משום רפואה אין בו
משום רפואה אין בו משום דרכי אמורי וכתבו
התוס' זע"ז אע"פ שזע"ח דאורייתא ואם יועיל

וחיות וכל מיני בעלי חיים לית ביה משום זע"ח וכן
מוכה בחולין דף ז' ע"ז עקרנא להו איכא זע"ח
קטלנא להו איכא משום כל תשחית הרי אף שהשיב לו
על עקרנא דאיכא זע"ח אעפ"כ אמר קטלנא להו.
וא"כ אין צדקן שאלתו משום זע"ח, ומשום כל
תשחית ודאי ליכא דהרי נהנה בעור וגם אינו עושה דרך
השחית. וגם עיקר איסור כל תשחית אף שהוא מדרבנן
מ"מ שורשו הוא ממה שאסרה התורה בקצ"ח עץ
מאכל והנה שם כתיב כי ממנו מאכל ואוחזו לא חכרות
וגו' וא"כ כל דמיקון רבנן כעין דאורייתא חיקון שלא
ישחית דבר שיכול האדם ליהנות ממנו לא ישחית ויפסיד
אוחזו ההנאה ואולי אפילו בדבר של הפקר שייך זה אבל
דבר שאין בו הפסד לשום אדם לא שייך כל תשחית,
וא"כ הני חימו יער כל זמן שהם בחיים אין בהם שום
הנאה לאדם רק עיקר הנאה צמותן בעורותיהם וזכרם
ואיך נימא שיהיה אסור להמיחם משום כל תשחית.
ולומר שאסור מצד דברים המותרים ואחרים נהגו בהן
איסור ג"כ ליכא למיחש דדבר דלא שכיח לא שייך בו
למימר שנהגו בו איסור. והנה עד כה דברנו מצד הדין.

ואמנם מאד אני תמה על גוף הדבר ולא מצינו איש זיד
רק צנמרוד ובעשו ואין זה דרכי בני אברהם
יחזק ויעקב (ב) ופוק חזי לומר חבלה ותחדש כתב
מהר"י בפסקיו הביאו רמ"א ב"ח סוף סימן רכ"ג שאין
לומר קן על הנעשה מעורות בהמה משום ורחמיו על כל
מעשיו, ואף שרמ"א כתב עליו שהוא טעם חלוש היינו
מצד שאינו חיוב שבשצילו ימיחו בהמה וכמה עורות יש
שכבר מוכן וכמה מחים מאליהם ויכולים להשתמש
בעורותיהם ועם כל זה קיים רמ"א שרבים מקפידים על
זה, ואיך ימיא איש ישראלי בידים בעלי חיים בלי שום
צורך רק לגמור חמדת זמנו להעסק בצידה ואי משום
שדובים וזאבים ושאר חיות העורפים מועדים להזיק והרי
אמרו שהזאב והארי כו' כל הקודם להרגן זכה, גם זה
טעות הוא מתרי טעמי, חדא שאין הלכה כר"א בואז
וארי ודוב ונמר וברדלס, ואפילו בנחש נחלקו הרמב"ם
והראב"ד בפ"ה מהלכות קנהדרין הלכה ז'. ועוד אפילו

לאחו דבר מותר כו'. (א) ובאמת בתוס' זע"ז דף י"א
ע"א זד"ה עוקרין משמע היפך. וז"ל התוס' שם וא"ת
אמאי לא פריך והא איכא זע"ח בשלמא משום כל
תשחית ליכא כיון דלכבודו של מלך עושין כן אין כאן
השחית והוי כמו חכריכין של מאה מנה אלא זע"ח
היאך הותר וז"ל דשאני כבוד המלך שהוא כבוד לכל
ישראל ואחי כבוד דרבים ודחי זע"ח עכ"ל התוס'.
וא"כ משמע מדבריהם דזע"ח חמיר מצל תשחית
ואינו מותר אפילו לצורך רק משום כבוד רבים. ופוק חזי
שהתוס' קורין אותו דחיה שכבוד הרבים דחי זע"ח
וא"כ אין נימא שיהיה מותר לצורך דבר הרשות. אבל
בפסקי חוס' שם כתבו זע"ח אינו אסור אלא
כשמזערה בלי ריות עכ"ל. ובאמת דברי התוס' גופייהו
כאן במסכת ע"ז שמוכח מדבריהם שאיסור זע"ח
חמור טפי מאיסור כל תשחית קותר לדברי התוס'
במסכת ז"מ דף ל"ב ע"ז זד"ה מדברי שניהם כו'
שכתבו וא"ת א"כ אמאי עוקרין על המלכים כו' וז"ל
דמשום כבוד מלך ונשיא עדיף כמו כל תשחית דנדהה
מפני כבודו כו' הרי שמדמים איסור זע"ח לכל
תשחית. ובאמת דברי התוס' זע"ז הם נגד דברי
הרמב"ם דהרי שם במסכת ז"מ קיימו התוס' בהאי מ"ד
דקצר זע"ח דאורייתא והרי כל תשחית צדבר שאינו
קצ"ח אילנות הוא רק מדרבנן. וז"ל הרמב"ם זפ"ו
מה"ל מלכים ח', אין קוצצין אילני מאכל כו' וכל
הקוצץ לוקה ולא צמזור לצד אלא בכל מקום כל
הקוצץ אילן מאכל דרך השחית לוקה, ובהלכה יו"ד
כתב ולא אילנות צלצד אלא כל המשצר כלים וקורע
בגדים והורס בנין וקותר מעין ומאצד מאכלות דרך
השחית עובר על כל תשחית ואינו לוקה אלא מכוח
מדות מדבריהם. הרי שאר השחיתות שאינן קצ"ח
עץ מאכל הוא רק מדבריהם באיסור כל תשחית.
ואמנם אין לנו להאריך בזה כי כבר האריך מהרא"י
בפסקים וכתבים סימן ק"ה שכל דבר שיש בו
צורך להאדם לית ביה משום זע"ח וגם לא שייך
זע"ח אלא לזערו ולהניחו בחיים אבל להמיח בהמות

נר"ח הרי חנן קיי"ל כריש לקיש דדוקא כשכבר הרגו וכמזואר ברמב"ם שם ועיין בכ"מ שם, ואמנם אחתי יש לבעל הדין למזואר מקום ולומר דהיינו כשיש להם בעלים ויש להם תרבות וכמזואר בסנהדרין דף ט"ו ע"ב דמסיים על דברי רשב"ל אלמא קסבר יש להם תרבות ויש להם בעלים וכן הוא לשון הרמב"ם שם ארי ודוב וברדלס שיש להן תרבות ויש להם בעלים כו' וא"כ אותן שלא נחגלו בנחיים אינם בני תרבות ודרכן להזיק והרי אפילו בשבת עכ"פ מותר לדרסן לפי תומו כמזואר בשבת דף קכ"א ע"ב ובשלחן ערוך סימן שי"ו סעיף יו"ד. ואמנם גם זה אינו ענין לנדון דידן דהתם כשזאו לישוב במקום בני אדם והם זאו לידם בחול יהרגם ובשבת ידרסם לפי תומו, והרי כך אמרו שם במסכת שבת חנו רבנן נודמנו נחשים הרגן בידוע שנודמנו לו להרגן כו', אבל לרדוף אחריהם ביערות מקום מעונתן כשאין רגילין לבוא לישוב אין כאן מנהג ואין כאן רק לרדוף אחר תאות לבו ועלמא הנדמה כטביא. ומי שהוא איש הנריץ לזה ופרנסתו מנידה כזו צוה לא שייך אכזריות והרי שוחטין בהמות וחיות ועופות וממיתים דגים ללורך האדם ומה לי טהורים שאכל מבשרם ומה לי טמאים שאכל ויפרנס עצמו מדמי עורותיהן וכל צעלי חיים ניחמו לאדם לכל זרכיו, אבל מי שאין זה ללורך פרנסתו ואין עיקר כוונתו כלל בשביל פרנסתו הוא אכזריות. ועד כאן דברתי מנד יושר ההנהגה שראוי לאדם להרחיק מזה ועכשיו אני אומר אפילו איסורא איכא שהרי כל העוסקים בזה זריכין להכנס ביערות ולהכניס עצמם בסכנות גדולות במקום גדודי חיות ורחמנא אמר ונשמרתם מאוד לנפשותיכם, ומי לנו גדול ואומן בקי בלידה יותר מעשו שהכחוב העיד עליו ויהי עשו איש יודע ליד וכו' ופוק חזי מה אמר הוא על עצמו הנה אנכי הולך למות וגו' ואין מקרא יוצא מידי פשוטו שהיינו שהוא מסתכן בכל יום בין גדודי חיות וכן פירשו הרמב"ן, ומעשה איך יכניס עצמו איש יהודי למקום גדודי חיות רעות ואף גם צוה מי שהוא עני ועושה זו למחיתו לזה התורה התירה כמו כל סוחרי ימים מעבר לים שכל מה שהוא ללורך מחיתו ופרנסתו אין צריכה והתורה אמרה ואליו הוא נושא את נפשו ואמרו רז"ל מפני מה זה עלה בכבש ונחלה באילן ומסר עצמו למיתה לא על שכרו כו', אבל מי שאין עיקר כוונתו למחיתו ומתאות לבו הוא הולך אל מקום גדודי חיות ומכניס עצמו בסכנה הרי זה עובר על ונשמרתם מאוד כו'. וז"ל הרמב"ם צפ"י צ"ב מהל' רוצח ושמירת נפש הלכה וי"ו וכן אסור לאדם לעבור תחת קיר נטוי כו' וכן כל כיוצא באלו ושאר הסכנות אסור לעבור במקומן.

ומעתה אני אומר שיש צדבר זה איסור וגם סכנה, ועוד צו שלישיה שעכ"פ מוכירין עונותיו שאין זה פחות מקיר נטוי ואולי לזה כיונו חכמי המשנה במסכת ברכות פ"ד משנה ד' ר"י אומר המהלך במקום סכנה מתפלל חפלה קצרה ואומר הושע השם את עמך כו' בכל פרשת העבור כו' ואמרו שם בגמרא דף כ"ט ע"ב מאי פרשת העבור אמר רב חסדא אמר מר עוקבא אפילו בשעה שאחה מתמלא עליהם עברה כו' איכא דאמרי כו' אפילו בשעה שהם עוזרים על דברי תורה כו' ע"ש. ולדרכנו יוצן דזה המהלך במקום סכנה הוא עובר על דברי תורה דכתיב ונשמרתם מאוד לנפשותיכם וגם מוכירין עונותיו וממילא הקב"ה מתמלא עליו עברה דאילו בשאר איסור שאדם עושה לא בשביל עצירה זו יתמלא הקב"ה עברה עליו אבל זה שגורם להזכיר כל עונותיו הקב"ה מלא עליו עברה. והנה צמי שמוכרת לזה מחמת פרנסתו הורו לו חכמינו ז"ל חפלה שיחפלה על עצמו אבל מי שעושה כן בשאט נפש איך תקובל חפלתו, ולכן יש צדבר זה מדה מגונה דהיינו אכזריות וגם איסורא וסכנתא וגם הזכרת עונותיו ולכן השומע לי ישכון בטח השקט ושאלן ציתו ולא יאבד זמנו צדברים כאלה. ולולא אהבתי להגביר המפורסם במדות טובות לא הייתי מזדקק להשיב על שאלה כזו. אבל להיותי יודע שהגביר וכל ציתו שפיר שמעיהו ולכן זריך אני לשמור בכל כחי את כל בני ציתו שלא יתנו מקום לשונאי הגביר שנאה מחמת קנאה שימלאו מקום להחלוטן. והיה זה שלום. מנאי הטרוד.

סימן יא

בסוגיא דזבחים ל"ב ורמיניהו וסמך ושחט מה סמיכה בטהורים כו'

תשובה להגאון מוהר"ר ישעיה נ"י בברעסלא.

מה שהקשה בזבחים דף ל"ב ע"א וטמא דיעבד שפיר דמי ורמיניהו וסמך ושחט מה סמיכה בטהורים כו'. והקשה הלא בקדשים צעינן חרי קראי לעכב ונוסף לזה הקשה הרי סמיכה עצמה אינה אלא למנוח ואם עבר טמא וסמך ודאי שאין קרבנו נפסל כו'. לענ"ד לא קשיא ולא מידי והא ודאי שאם היה הסמיכה בטמאים פסולה אף דיעבד שזב מכת ההיקש גם השחיטה פסולה אפילו דיעבד ולא שייך כאן דבעינן שינה עליו לעכב שאין היקש למחלה. ומעשה כך היא הצעת הסוגיא שהמקשה שהקשה זה ודאי לא אסיק אלעמיה משום דכתיב לפני ה' שא"כ לא שייך בזה היקש שהסמיכה אין איסור

1. עבודה זרה י"ח:

אמר רבי (אליעזר) קשה היא שתחלת' יסורין וסופו פליה דרש ר' שמעון בן פזי אשרי האיש אשר לא הלך לטרטאות ולקרקסאות של גוים ובדרך טטאים לא עמד זה שלא עמד בקנגיון ובמושב לצים לא יושב שלא יושב בתחבולות.

2. רש"י עבודה זרה י"ח:

לטרטאות – פלטין וכל דבריהן כשהן נאספין לשחוק וללצון.
קיניגון – צידת חיה על ידי כלבים וכל מעשיהם לשם שחוק ושמחה. דוגמתו בשחיטת חולין (דף ס:) וכי משה קניגי הוא.

3. שולחן ערוך אורח חיים שט"ז

(ב) צד צבי ישן או סומא, חיב; חגר או חולה או זקן, פטור. {הגה: המשסה פלב אחר חיה בשפת, הני צידה (כ"ב); ויש אומרים דאף בחל אסור לצוד בכלבים, משום מושב לצים (תהלים א, א) (אור זרוע גמ' ע"א דף י"ח).}

4. שולחן ערוך אורח חיים רכ"ג

(ו) על דבר שאינו חשוב כל פה, כגון חלוק, או מנעלים ונאנפלאות (פ' מנעלים קטנים שחופין רב הרגל), אין לברך עליהם; ואם הוא עני ושמש בהם, יברך. {הגה: ויש אומרים דאפלו עני אינו מברך על חלוק ומנעלים וכדומה, וכן נוהגין (טור בשם תוס' ותרומת הדשן סימן ל"ו), המנהג לומר למי שלובש בגד חדש: תבלה ותתחדש. ויש מי שכתב שאין לומר בן על מנעלים או בגדים הנעשים מעורות של בהמה דאם בן היו צריכים להמית בהמה אחרת תחלה שיחדש בגד אחר, וכתוב: ורחמיו על כל מעשיו (תהלים קמה, ט) (מהרי"ו בפסקיו). והנה הטעם חלוש מאד ואינו נראה, מפל מקום רבים מקפידים על זה שלא לאמרו.}

5. שולחן ערוך אורח חיים שט"ז

(י) כל חיה ורמש שהם נושכים וממיתים ודאי, נהרגים בשבת אפלו אין רצין אחריו; ושאר מזיקין, כגון: נחש ועקרב מקום שאינם ממיתין, אם רצין אחריו, מתר להרגם; ואם לאו, אסור. אבל מתר לדרסם לפי תמו, ואפלו במתכונן אלא שמראה עצמו כאלו אינו מכונן.

6. שולחן ערוך יורה דעה ל"ג

(ט) נמצא קוץ בושט לארכו או לרחבו, ואינו תחוב בו, כשרה {אם אין עליו קרט דם מבחויץ (טור והגה"מי); אבל אם הוא תחוב בו, אסורה, אפלו אין שם קרט דם, דחיישינן שמא נקב הושט והבריא ונתרפא ואינו נפר. {הגה: ויש מכשירין אם אין קרט דם מבחויץ, דלא חיישינן שמא הבריא (הראב"ן והרא"ש והג"א בשם סה"ת). וכן נהגו להקל בעירנו באותן אונות שמלעיטין לעשות מהן שמן, שיש תקנה בעיר לבדק אחר נקיבת הושט משום דשכיח יותר מסרכות הראה. ונהגו להקל בישב לו קוץ בושט, אם אינו נקוב משגי צדדים או שאין קרט דם מבחויץ; ויש לדקדק בזה הרבה כי הוא אסור דאורייתא; ויותר היה טוב שלא לבדק כלל ולסמוך ארבא, מלבדק ולהקל במקום דאכא רעותא.}

7. גמרא עבודה זרה י"א.

גופא שורפין על המלכים ואין בו משום דרכי האמורי שנאמר {ירמיהו ל"ד:ה'} בשלום תמות ובמשרפות אבותיך המלכים וגו' וכשם ששורפין על המלכים כך שורפין על הנשיאים.
ומה הם שורפין על המלכים מיטתן וכלי תשמישן ומעשה שמת ר"ג הזקן ושרף עליו אונקלוס הגר שבעים מנה צורי והאמרת מה הן שורפין עליהם מיטתן וכלי תשמישן אימא בשבעים מנה צורי.
ומידי אחרינא לא והתניא עוקרין על המלכים ואין בו משום דרכי האמורי אמר רב פפא סוס שרכב עליו.

8. תוספות עבודה זרה י"א.

עוקרין על המלכים – וא"ת ואמאי לא פריך והאיכא צער בעלי חיים כדפריך לקמן (דף יג.) גבי נושא ונותן בשוק של עבודת כוכבים דבשלמא משום בל תשחית ליכא דכיון דלכבודו של מלך עושין כן אין כאן השחתה אלא הוי כמו תכריכין של מאה מנה אלא צער בעלי חיים איך הותר וי"ל דשאני כבוד המלך שהוא כבוד לכל ישראל ואתי כבוד רבים ודחי צער בעלי חיים.

9. פסקי התוספות ע"ז יא

צער בעלי חיים אין אסור אלא כשמצערה בלי ריוח (ד"ה עוקרין)

10. תלמוד בבלי ברכות כ"ט:

רבי יהושע אומר: המהלך במקום סכנה, מתפלל תפלה קצרה וכו'. בכל פרשת העבור. מאי פרשת העבור? אומר רב חסדא אומר מר עוקבא: אפילו בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה פאשה עוברת, יהיו כל צרכיהם לפניך. איכא דאמרי, אומר רב חסדא אומר מר עוקבא: אפילו בשעה שהם עוברים על דברי תורה, יהיו כל צרכיהם לפניך.

11. תלמוד בבלי שבת ס"ז.

אביי ורבא דאמרי תרוייהו כל דבר שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי.
הא אין בו משום רפואה יש בו משום דרכי האמורי

12. רמב"ם מלכים ומלחמות ו'

(ח) אין קוצצין אילני מאכל שחויץ למדינה ואין מונעין מהם אמת המים כדי שייבשו. שניאמר (דברים כ"י"ט) לא תשחית את עציה. וכל הקוצץ לוקה. ולא במצור בלבד אלא בכל מקום כל הקוצץ אילן מאכל דרך השחתה לוקה. אכל קוצצין אותו אם היה מזיק אילנות אחרים. או מפני שמזיק בשדה אחרים. או מפני שדמיו יקרים. לא אסרה תורה אלא דרך השחתה:
(י) ולא האילנות בלבד. אלא כל המשבר פלים. וקורע בגדים. והורס בננו. וסותם מענו. ומאבד מאכלות דרך השחתה. עובר בלא תשחית. ואינו לוקה אלא מכת מרדות מדבריהם:

סימן קה

אם למרוט נוצות לאוונות חיים אי דומה לגיזת כבשים או אי הוו צער בעלי חיים גם לחתוך לשון העוף כדי שידבר ואזנים וזנב מכלב כדי ליפותו נראין הדברים דאין אסור משום צער בעלי חיים אם הוא עושה לצורכיו ולתשמישיו דלא נבראו כל הבריות רק לשמש את האדם כדאיתא פרק בתרא דקידושין ותדע דבפ' ב' דב"מ חשיב פריקה צער בעלי חיים וא"כ היאך מותר לתת משא כבד על בהמתו להוליכו ממקום למקום הא איכא צער בעלי חיים וכ"ת אין הכי נמי הא אמרינן התם דרבנן דר"י הגלילי סברו דאפילו תחת משאו שאין יכול לעמוד בו חייב לפרוק וכי ברשיעי עסיקינן ואמרינן נמי פ' שמונה שרצים דאמר ר' יוסי הרוצה שיסתרס תרנגולתו יטול לכרבלתו והשתא תיפוק ליה דאסור משום צער בעלי חיים ואמרינן נמי פ' אין דורשין אמרו ליה לבן זומא מהו לסרוסי כלבא משמע הלשון דלכתחילה קבעו והשתא תוכל לומר דמשום צער בעלי חיים מותר:

ואל תשיבני מהא דאמרינן פ"ק דחולין מהא
דר' פנחס בן יאיר עקרינא להו איכא
צער בעלי חיים דהתם לא קעבד לתשמישו
וליפותו אלא כדי שלא יזיקו וההיא היזיקא
לא שכיחא כ"כ דמסתמא רבינו הקדוש לא
הוה מגדל מזיק בתוך ביתו כדתניא שילהי
פ"ק דב"ק מנין שלא יגדל אדם כלב כו' ת"ל
לא תשים דמים בביתך אלא דרבי פנחס בן
יאיר מתוך רוב חסידותו הוה קפיד. ומתוך
הלין ראיות הוה נראה קצת דליכא איסור
בכה"ג אלא שהעולם נזהרים ונמנעים ואפשר
הטעם לפי שאינו רוצה העולם [לנהוג] מדות
אכזריות נגד הבריות שיראים דילמא יקבלו
עונש על ככה כדאשכחן פ' הפועלים גבי
רבינו הקדוש בההוא עגלא דתלא לרישה
בכנפיה דרבי אמר זיל לכך נוצרת ואע"ג
דהיתר גמור הוא לשחוט העגל לאכילתו
אפ"ה נענש וקבל יסורין על ככה. אח"כ
הגידו לי שנמצא כן בפסקי ר"י בפ"ק ועוד
דליכא איסור צער בעלי חיים א"כ דאין לו
ריוח והיינו דלעיל:

14. שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד סימן צב

בענין חיובים שהסכימו ביניהם לפני הנשואין אם הכתובה כלולה בהם, ובענין שיעור כתובה בזמננו. בי דר"ח תמוז תשמ"ב. מע"כ חתני כבני אהוב וחביב ויקר כש"ת הרב הגאון משה דוד טענדלער שליט"א.

... ובדבר העגלים שנתחדש זה לא כבר שמפטמין אותן כל עגל במקום מיוחד לבד צר מאד שאין להם מקום אף לילך איזה פסיעות, ואין מאכילין אותן כלום ממאכלי בהמות הראוים לעגלים ולא טעמו חלב אמם כלל, אלא מפטמין אותן במשקין שמנים מאד שאין הבהמות נהנים מזה, להיפוך מהמבואר בבכורות ריש דף ל"ט מותר ודאי מעלי ליה וכו'. וגם נעשים חולים מזה וצריכים למיני רפואות, וכפי שאומרים שוחטים מובהקים לא נכשרו מהם אלא ט"ו עגלים ממאה, ולשוחטים המקילים הוא ערך מ"ד או מ"ה עגלים כשרים למאה, והכל מודים שרובן טרפות היפוך מחזקת בהמות שהן כשרות, ומשמע שהוא רק מטרפות הריאה שרואין זה השוחטים מדין בדיקת הריאה, אבל אפשר איכא עוד טרפות בבני מעים, שפשוט שצריך נמי לבודקם שמסתבר שיש לחוש לזה מאד. שלכן מהראוי היה לאסור מלעשות זה ובעלי נפש אין להו לאכול כלל מעגלים כאלו אף אם יבדקו גם הבני מעים. והבדיקה בבני מעים אינו מנקבים ובועות שנעשים מנקבים אלא משינוי מראה דהבני מעים ומבועות שנעשים ע"י חלישותן, ובלא בדיקת הבני מעים אין להכשירם.

והנה לאלו שעושים זה איכא ודאי איסור דצער בע"ח דאף שהותר לצורך האדם הוא כשאיכא צורך, כהא דלשוחטם לאכילה ולעבוד בהם לחרישה ולהובלת משאות וכדומה. אבל לא לצערם בעלמא שזה אסור אף אם יהיה לאחד הרוחה בזה, כגון שנכרי אחד רוצה להרוג או לחבול באינו בהמה שכעס עליה שודאי אסור אף שמשלם לו שכר בעד מעשה הרע הזה דלהרוחה שמותר הוא לאכילה אף של אחרים ואף של נכרים, אבל להרוג ולחבול בשביל הרצון דאיזה רשע אחד אסור אף שהוא עושה להרוחה דיליה, מחמת שמשלם לו בעד האכזריות שאמר לו לעשות, דבשביל מה שאירע לאחד שיש לו הרוחה מהריגת וחבלת בע"ח אסור אף שהוא להרוחה לצורך האדם אלא דוקא בדבר שדרכן דאינשי בכך. ומהאי טעמא אסור לאחד שמצטער מאד על מיתת אביו להכות את בהמתו מאיסור דצער בע"ח ואף לא לשרוף ולאבד לכבוד אביו שום דבר אף שהוא מכבד את אביו הרבה והצער אצלו גדול מאד והחבלה בבהמתו ובאבוד ושרפת כליו ישכך חמתו וצערו מזה כדמצינו ברש"י שבת דף ק"ה ע"ב שפי' על קורע בחמתו דנחשב מתקן משום דקעביד נחת רוח ליצרו שהוא משום שמשכך את חמתו, ומ"מ אסור כדאיתא שם משום דאין זה מצורכי האדם שהותר לצער בע"ח אף כשלא מזיקן והורגן ממש, וכן אין זה מצורכי האדם לעשות לשכך יצרו וחמתו בשרפת ואבוד חפצים וכלים, ונחשב זה השחתה בעלמא שלא לצורך הנאת האדם ורפואתו וכדומה שהאדם רשאי לעשות בחפציו. עכ"פ חזינן שלא כל דבר רשאי האדם לעשות בבהמות שמצער אותם אף שהוא להרויח מזה, אלא דבר שהוא הנאת האדם ממש כשחיטת הבהמות לאכילה ולעבוד בהם וכדומה. וכן היה מותר לזונם בדברים שיותר טוב להמתיק את בשרו ולהשמין את בשרו באופן שהאינשי שיאכלו את בשרו יהנו יותר מכפי שהיתה אוכלת שחת. אבל לא בדבר שהוא רק לרמות ולהטעות את האינשי שיאכילום בדבר שגם לאינשי אינו כלום ורק לרמותם להאינשי שמזה שיראו מראה הבשר שהוא לבן ולא במראה אודם קצת שיטעו מזה שהוא בשר טוב יותר לבריאות ולהנאה וישלמו בשביל זה יותר. אף שליפות האוכלין אף שאין שום תועלת מזה בעצם היה מותר מדין אונאה כשיכירו האמת שאינו אלא יפוי בעלמא, וכשיטעו מזה לומר שהוא בשר משובח וטוב יותר להנאה ולבריאות וכדומה יהיה אסור מדין אונאה כמפורש בס"פ הזהב בב"מ דף ס' ע"ב אף כשלא יעלו יותר, אבל עשו זה כדי למשוך את הקונים לחנותו, שא"כ היה שייך להתיר באם יודיעו שאין בשר לבן זה יותר טוב ומשובח אלא שהוא יפה יותר שג"כ היו רוצים בבשר זה שהוא יפה יותר לקנות. מ"מ אסור לצער

את הבהמה להאכילה דברים שאין לה הנאה מהן שהיא מצטערת באכילה, וגם הם נחלות מזה וסובלין יסורין מהחולי, שבשביל הנאה זו דיכול לרמות האינשי אסור לעשות כן מאיסור צער בע"ח מדאורייתא שלא הותר זה להאינשי לצער בע"ח. חותנך אוהבך, משה פיינשטיין.

15. שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד סימן צב:

בענין עגלים שמפטמין אותם באופן שבשרם יקבל מראה לבן.

ובדבר העגלים שנתחדש זה לא כבר שמפטמין אותן כל עגל במקום מיוחד לבד צר מאד שאין להם מקום אף לילך איזה פסיעות, ואין מאכילין אותן כלום ממאכלי בהמות הראוים לעגלים ולא טעמו חלב אמם כלל, אלא מפטמין אותן במשקין שמנים מאד שאין הבהמות נהנים מזה, להיפוך מהמבואר בבכורות ריש דף ל"ט מותר ודאי מעלי ליה וכו'. וגם נעשים חולים מזה וצריכים למיני רפואות, וכפי שאומרים שוחטים מובהקים לא נכשרו מהם אלא ט"ו עגלים ממאה, ולשוחטים המקילים הוא ערך מ"ד או מ"ה עגלים כשרים למאה, והכל מודים שרובן טרפות היפוך מחזקת בהמות שהן כשרות, ומשמע שהוא רק מטרפות הריאה שרואין זה השוחטים מדין בדיקת הריאה, אבל אפשר איכא עוד טרפות בבני מעים, שפשוט שצריך נמי לבודקם שמסתבר שיש לחוש לזה מאד. שלכן מהראוי היה לאסור מלעשות זה ובעלי נפש אין להו לאכול כלל מעגלים כאלו אף אם יבדקו גם הבני מעים. והבדיקה בבני מעים אינו מנקבים ובועות שנעשים מנקבים אלא משינוי מראה דהבני מעים ומבועות שנעשים ע"י חלישותן, ובלא בדיקת הבני מעים אין להכשירם... עכ"פ חזינן שלא כל דבר רשאי האדם לעשות בבהמות שמצער אותם אף שהוא להרויח מזה, אלא דבר שהוא הנאת האדם ממש כשחיסת הבהמות לאכילה ולעבוד בהם וכדומה... מ"מ אסור לצער את הבהמה להאכילה דברים שאין לה הנאה מהן שהיא מצטערת באכילה, וגם הם נחלות מזה וסובלין יסורין מהחולי, שבשביל הנאה זו דיכול לרמות האינשי אסור לעשות כן מאיסור צער בע"ח מדאורייתא שלא הותר זה להאינשי לצער בע"ח.

16. תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף עג עמוד

וְאָמַר רַבִּי בַּר בַּר חֲנַיָּה: זִמְנָא חָדָא הוּא קָא אֶזְלִינָן בְּמִדְבָּרָא ^[פעם אחת היינו הולכים במדבר], וְחֲזִינָן הֲנִי אֲנִי דְשְׂמִיטָן גְּדַפְיָהוּ מְשֻׁמְנִיָּהוּ ^[וראינו אווים ששמוטות כנפיהם מרוב שומנם], וְקָא נְגִדִי נְחִלִי דְמִשְׁחָא מְתוּמְיָהוּ, ^[ויורדים נחלי שמן מתחתם] וְאֲמִינָא לָהּ ^[אמרתי להם]: אֵית לָן מְגַבְיָכוּ חֶלְקָא לְעֵלְמָא דְאֲתִי ^[יש לנו בכס חלק לעולם הבא]? חָדָא דְלִיָּא לִי אֲטָמָא, וְחָדָא דְלִיָּא לִי גְּדַפְיָא ^[אחד הרים לי כנף, ואחד הרים לי רגל (כאומרים "כו")]. פִּי אֲתָאֵי לְקַמִּיָּה דְרַבִּי אֶלְעָזָר, ^[כאשר באתי לפני] אָמַר לִי: עֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לְתַן עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין. ^{שאינם עושים תשובה, ואווים אלה, העומדים וממתנינים לינתן להם בשכרם, סובלים, משום שהם משמינים והולכים.}

17. רשב"ם מסכת בבא בתרא דף עג עמוד ב

ליתן עליהם את הדין – שבחטאתם מתעכב משיח ויש להם צער בעלי חיים לאותן אווים מחמת שומנן.

18. רבינו גרשום מסכת בבא בתרא דף עג עמוד ב

עתידין ישראל ליתן עליהן את הדין. לפי שמרוב עונותם מעכבין קץ המשיח ומצערין להני אווין לפי שמרוב שמנותם יש להם צער בעלי חיים:

19. בן יהוידע בבא בתרא דף עג עמוד ב

זִמְנָא חָדָא הוּא אֶזְלִינָן בְּמִדְבָּרָא, וְחֲזִינָן הֲנִי אֲנִי דְשְׂמִיטָן גְּדַפְיָהוּ מְשֻׁמְנִיָּהוּ, וְקָא נְגִדִי נְחִלִי דְמִשְׁחָא מְתוּמְיָהוּ. נראה לי בס"ד כשהיה הולך להתבודד במדברות עם החכמים העוסקים בחכמת האמת ראה

שתי נשמות של שני צדיקים שנפטרו ונדמו לו בדמות אָנְזִי והוא הכיר בהם שהם שני צדיקים הידועים לו שהיה יודע אותם שהיו מאותם צדיקים גדולי הדורות כרבי חנינא בן דוסא וחבריו אשר כל העולם היה נזון בזכותם והם מסתפקים במועט בתכלית שאוכלים כדי חיותם ואין נהנים מן המותרות. וידוע דהמותרות נרמזים בנוצות ושערות שהם מותרות הגוף וידוע כל אדם שהוא שמן בתורה ובמצות הוא מושך ידו מן המותרות ותהיה הנאתו מועטת בהן ביותר מחמת שהתורה מזככת החומר שלו ולזה אמר דְשִׁמְיִטּוֹן גְּדַפְיָהּ רמז להנאת המותרות מְשִׁמְנִיָּהּ בתורה ומצות שבהם תהיה קדושת הנפש מרובה ומחמת מיעוט הנאתם במותרות לכך הָוּוּ נְגִדֵי נְחָלֵי דְמִשְׁקָא מְתוּמִיָּהּ כלומר שהיו נמשכין צינורות של שפע לעולם מתחת הצינור שלהם וכמו שאמרו בגמרא כל העולם כולו ניזון בשביל חנינה בני מפני שחנינה בני די. לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת שמסתפק במועט ואינו נהנה מן המותרות כלל. ושאלם אֵית לִי מְנִיכּוֹ חֶלְקָא לְעֵלְמָא דְאַתִּי כלומר אם אזכה ליקח חלק בעולם הבא אצל חלקים שלכם שאזכה למחיצתכם חֶדְאָ דְלִיָּא לִי אֶטְמָא רְצוּנוֹ לומר ירך שלה שרמזה לו אם תשתדל בתיקון פגם הירך תזכה להיות לך חלק במחיצתינו וְחֶדְאָ דְלִיָּא לִי גְּדַפְאָ רְצוּנוֹ לומר כנף והוא כנף הימין הרמוז לחסד לרמוז לו אם תהיה משתדל להרבות חסד בעולם או כנף שמאל שהוא רומז לגבורה לרמוז לו אם תעשה תיקון ומיתוק הגבורה כראוי אז יהיה לך חלק במחיצתינו. ואמר לו רבי אלעזר עֲתִידִין יִשְׁרָאֵל לִתְּנֵן עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין בְּמַה שֶׁהֵם מִתְרַשְׁלִים בְּתִקּוּנֵיהֶם אלו שהוא תיקון פגם הירך וגם מעשה החסד יותר משאר כל תיקונים ועניינים.

<https://momentmag.com/foie-gras-indelicate-delicacy/>

Foie Gras: The Indelicate Delicacy

• BY EILEEN LAVINE

2013 November-December, Arts & Culture, Talk of the Table

18NOV

By Eileen Lavine

Foie gras—the controversial and expensive delicacy described by the

renowned food encyclopedia *Larousse Gastronomique* as “one of the jewels in the crown of French gastronomy”—is made from the liver of a specially fattened duck or goose. Synonymous with fine French cooking, it’s often prepared in a loaf-like terrine and seasoned with truffles, mushrooms or a brandy such as a cognac or Armagnac. But foie gras was invented in the time of the pharaohs: It was the Egyptians who first observed wild geese stuffing themselves to gain strength for seasonal migrations and discovered that the enlarged goose livers were very tasty. And so the Egyptians followed nature’s lead and began to force-feed geese with grains, a process called “*gavage*.” Evidence of this is seen in bas reliefs in Egyptian tombs that show workers stuffing food pellets down the throats of geese.

Jews, too, are a part of the foie gras story: The practice spread to Greece and Rome, where legend has it that the Romans used Jewish slaves to feed the geese dried figs, calling the resulting product *iecur ficatum*, or “fig liver.” As Jews moved northward into western and central Europe during the Middle Ages, they took the tradition with them, carrying it to Alsace, then France, where the dish was named foie gras, or “fat liver.” New methods of feeding were developed, and throughout Europe, Jews sold the fattened goose liver to non-Jews. Joan Nathan, in her book, *Quiches, Kugels, and Couscous: My Search for Jewish Cooking in France*, says that by the 16th century, “Jews were seen as the best purveyors of foie gras.” A 1571 cookbook by the Pope’s chef praised the liver of a goose “raised by the Jews.”

By this time poultry had become key to European Jewish cooking. Living in lands where olive oil was not always plentiful and forbidden by the rules of kashrut from using lard or using butter with meat, Jews relied on poultry fat—*schmaltz* in Yiddish. In fact, goose fat was often preferred over chicken or duck fat because its lower melting point resulted in a creamier consistency. Geese were what Mark Caro, in his 2009 book, *The Foie Gras Wars: How a 5,000-Year-Old Delicacy Inspired the World’s Fiercest Food Fight*, described as “prodigious portable producers” or “walking larders.” In addition to cooking with goose fat and consuming goose liver and giblets, Jews ate roasted goose and stuffed goose neck, made *gribenes* (cracklings) out of the skin and plucked the feathers to make down comforters.

Foie gras did present complications for Jews. For one, unlike other parts of an animal, the liver cannot be kashered through soaking and salting—instead, it must be broiled or grilled over a flame. In addition, the esophagus of the bird must be inspected after slaughter to ensure it has no holes, scars or blemishes, which would

indicate suffering while the animal was alive. **More complex, however, were the ethical questions. In the 11th century, the French scholar Rashi warned Jews against the force-feeding practice, “for having made these beasts (geese) suffer while fattening them.”** This went against Jewish law prohibiting *tza’ar ba’alei chayim*, suffering to animals, although some rabbis claimed that since none of the geese’s limbs were harmed and the geese did not feel discomfort in their throats, foie gras was not *treyf*, or forbidden. Other rabbinic scholars suggested that it is only permissible to inflict pain on an animal when the benefit of doing so is significant; since there are no real nutritional benefits to foie gras, the process of force-feeding was questionable.

This debate has continued to modern times, but foie gras has remained popular. The dish became one of Israel’s first exported products shortly after 1948, when it was introduced to the fledgling Jewish state by Moshe Friedman, a Hungarian Holocaust survivor and third-generation goose farmer, according to Gil Marks in his *Encyclopedia of Jewish Food*. Friedman convinced the government to fund the production of goose livers on his kibbutz; the product was then sold to an Alsatian pâté manufacturer.

In recent years, the production of foie gras has come under fire. Some European countries have banned forced feeding of animals, as did Israel in 2005, forcing many Israeli producers to move elsewhere. Today, nearly 80 percent of foie gras—often made with less expensive ducks—is now produced in France, primarily in the Dordogne and Alsace regions, with smaller quantities made in Hungary, Belgium, Spain and Bulgaria. It is also produced in the United States, where in 2012, California enacted a ban on the sale of force-fed foie gras.

Today, the largest American producer of foie gras is Hudson Valley Farms in Ferndale, New York, founded in 1990 by Michael Ginor, a Seattle native and Brandeis graduate who spent two years with the Israel Defense Forces, and Izzy Yanay, who once managed Israel’s biggest foie gras farm. Their Moulard ducks, a crossbreed between a Muscovy male and a Pekin female, are bred with cage-free methods and fed by workers inserting corn by hand through a plastic tube two or three times a day for just a few seconds. Ginor responds to attacks by animal-rights activists by maintaining that this method of force-feeding “is more gentle, more caring and most humane. We do minimal damage to the ducks.” But it isn’t cheap: A one-and-a-half pound portion of fresh foie gras costs \$89. None of the duck goes to waste—products on sale include duck breast or *magret*, duck legs to make *confit*, duck bones for stock and duck innards sold mostly to Asian buyers. To cater to Jewish customers, the company hopes to offer a kosher foie gras in the future. Foie gras bears a similarity to that staple of European Jewish cuisine: chopped liver. Popular in countries such as Poland, Ukraine and Lithuania, chopped liver arrived in the United States along with immigrants in the late 19th century. Chopped liver, however, is typically made from chicken, beef or calf, and does not come from force-

fed animals. Delicious as it may be, it has come to stand for something insignificant, as in “What am I, chopped liver?” Such has not been the fate of foie gras: whether in a terrine or a torchon, the controversial dish remains, for many, the epitome of elegance.

<https://seforimblog.com/tag/ari-z-zivotofsky/?print=print-search>

סימן קה

אם למרוט נוצות לאוונות חיים אי דומה
לגיזת כבשים או אי הוו צער בעלי חיים
גם לחתוך לשון העוף כדי שידבר ואזנים

וזנב מכלב כדי ליפותו נראין הדברים דאין
אסור משום צער בעלי חיים אם הוא עושה
לצורכיו ולתשמישיו דלא נבראו כל הבריות
רק לשמש את האדם כדאיתא פרק בתרא
דקידושין ותדע דבפ' ב' דב"מ חשיב פריקה
צער בעלי חיים וא"כ היאך מותר לתת משא
כבד על בהמתו להוליכו ממקום למקום הא
איכא צער בעלי חיים וכ"ת אין הכי נמי הא
אמרינן התם דרבנן דר"י הגלילי סברו
דאפילו תחת משאו שאין יכול לעמוד בו
חייב לפרוק וכי ברשיעי עסיקינן ואמרינן
נמי פ' שמונה שרצים דאמר ר' יוסי הרוצה
שיסתרס תרנגולתו יטול לכרבלתו והשתא
תיפוק ליה דאסור משום צער בעלי חיים
ואמרינן נמי פ' אין דורשין אמרו ליה לבן
זומא מהו לסרוסי כלבא משמע הלשון
דלכתחילה קבעו והשתא תוכל לומר דמשום
צער בעלי חיים מותר:

ואל תשיבני מהא דאמרינן פ"ק דחולין מהא
דר' פנחס בן יאיר עקרינא להו איכא
צער בעלי חיים דהתם לא קעבד לתשמישו
וליפותו אלא כדי שלא יזיקו וההיא היזיקא
לא שכיחא כ"כ דמסתמא רבינו הקדוש לא
הוה מגדל מזיק בתוך ביתו כדתניא שילהי
פ"ק דב"ק מנין שלא יגדל אדם כלב כו' ת"ל
לא תשים דמים בביתך אלא דרבי פנחס בן
יאיר מתוך רוב חסידותו הוה קפיד. ומתוך
הלין ראיות הוה נראה קצת דליכא איסור
בכה"ג אלא שהעולם נזהרים ונמנעים ואפשר
הטעם לפי שאינו רוצה העולם [לנהוג] מדות
אכזריות נגד הבריות שיראים דילמא יקבלו
עונש על ככה כדאשכחן פ' הפועלים גבי
רבינו הקדוש בההוא עגלא דתלא לרישה
בכנפיה דרבי אמר זיל לכך נוצרת ואע"ג
דהיתר גמור הוא לשחוט העגל לאכילתו
אפ"ה נענש וקבל יסורין על ככה. אח"כ
הגידו לי שנמצא כן בפסקי ר"י בפ"ק ועוד
דליכא איסור צער בעלי חיים א"כ דאין לו
ריוח והיינו דלעיל: